

Микола Самбор

кандидат юридичних наук, начальник сектора моніторингу Прилуцького відділу поліції Головного управління Національної поліції в Чернігівській області (м. Прилуки, Україна)
NIKOLAS783@ukr.net

УДК 342.729+342.77+351.752.2

НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН ЯК УМОВА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

АНОТАЦІЯ. Наявні геополітичні та соціально-економічні умови, у яких перебуває Україна, зумовлюють процеси розвитку її державності, розбудови громадянського суспільства, привносять до сфери розуміння та здійснення права на свободу мирних зібрань свої особливості, зміст яких є недослідженим. Сьогодні Україна перебуває у буремному періоді, який характеризується введенням надзвичайного або воєнного стану в окремих її регіонах.

Метою статті є дослідження особливостей обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань в умовах надзвичайного стану.

Спираючись на лінгвістичне розуміння, увібравши доктринальний та легальний досвід розуміння змісту поняття “умова” у поєднанні з іншими терміно-поняттями, доходимо висновку про те, що умову слід розуміти як зовнішні обставини, які забезпечують реалізацію, здійснення чи функціонування явища, процесу, котрі характеризують специфіку здійснення взаємних прав та обов’язків суб’єктів, що потрапили у вказані обставини.

Обґрунтовано, що правовий режим надзвичайного стану може впливати на здійснення права на свободу мирних зібрань, однак його адміністративне запровадження – Указом Президента України, який може містити пряму вказівку на заборону мирних зібрань, не може бути правовою, з огляду на конституційність, принцип верховенства права та законність, підставою заборони чи обмеження здійснення такого права. Правовий режим надзвичайного стану як зовнішня обставина позначається на здійсненні права на свободу мирних зібрань суб’єктів, що потрапили у вказані обставини. Прийняття ж рішення про заборону чи обмеження здійснення права на свободу мирних зібрань залишається виключною прерогативою адміністративного суду, який, ухвалюючи таке рішення, користується власним розсудом, що визначає можливість ухвалення подекуди протилежних рішень (заборонити, обмежити здійснення права на свободу мирних зібрань або відмовити у задоволенні адміністративного позову). Встановлення Указом Президента

© Микола Самбор, 2019

Микола Самбор

України про введення надзвичайного стану заборони масових заходів є втручанням у розсуд адміністративного суду (нині законним втручанням, оскільки прямо передбачений у нормах Закону України “Про правовий режим надзвичайного стану”), яке обмежує судовий розсуд в ухваленні рішення за позовом органів державної влади або місцевого самоврядування щодо обмеження чи заборони у реалізації права на свободу мирних зібрань, схиляючи суд до ухвалення однозначного та наперед відомого рішення – заборони здійснення права на свободу мирних зібрань. Отже, надзвичайний стан як умова здійснення права на свободу мирних зібрань істотно впливає на здійснення цього права, а за умови встановлення прямої заборони на проведення масових заходів призводить до заборони здійснення права на свободу мирних зібрань на території, де введено надзвичайний стан.

Ключові слова: умова обмеження права; надзвичайний стан; заходи обмеження конституційних прав; право на свободу мирних зібрань.

Права і свободи були, є і залишатимуться в епіцентрі уваги суспільства, наукової спільноти, оскільки саме вони обумовлюють співіснування та взаємостосунки і відносини людей у соціумі, забезпечують функціональні та інституційні взаємозв'язки, а особливості їх здійснення та наявність гарантій здійснення прав і свобод визначають ступінь розвитку громадянського суспільства та державності у світі. Здійснення прав людини, як правило, стає предметом наукових пошуків виключно під призою розуміння та особливостей їх здійснення. Однак неабияку роль у процесі здійснення прав і свобод людини та громадянина відіграють умови, в яких перебуває носій суб'єктивного права та відбувається здійснення прав і свобод. Незважаючи на ґрунтовні теоретичні дослідження прав і свобод людини, як у філософсько-правовій спадщині, так і у теорії права чи окремих галузях законодавства, проблематика умов здійснення прав і свобод залишається актуальною. Особливо гостро це питання стосується здійснення такого права, як право на свободу мирних зібрань. Його визнання та формалізація у конституційних нормах є лише передумовою можливості здійснення цього права відповідними суб'єктами. Важливим є сама процедура здійснення, що гарантуватиме не лише формальну складову приналежності суб'єктам цього права, а й практичну значущість – здійснення права на свободу мирних зібрань.

Дослідженню права на свободу мирних зібрань під різними кутами зору приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема А. Іванов, І. Колосов, А. Кружиліна, Т. Храмова, О. Щербанюк, Ю. Ясочко. Однак питання здійснення права на свободу мирних зібрань в умовах особливого правового режиму не вивчалось.

Наявні геополітичні та соціально-економічні умови, у яких перебуває Україна, зумовлюють процеси розвитку її державності, розбудови громадянського суспільства, привносять до сфери розуміння та здійснення права на свободу мирних зібрань свої особливості, зміст яких є недослі-

дженням. На нашу думку, осучаснення змісту здійснення права на свободу мирних зібрань є надзвичайно актуальним, оскільки Україна поринає у рік виборів: Президента України, народних депутатів України. Це є додатковими факторами необхідності проведення теоретико-прикладних досліджень здійснення права на свободу мирних зібрань в умовах, що істотно впливають на можливість здійснення цього права. Незважаючи на це, важливою умовою, що впливає на здійснення суб'єктивного права на свободу мирних зібрань, є додатково і тимчасово встановлені обмеження, зокрема, такі як введення надзвичайного стану на всій території держави або в окремих її регіонах. Безпеліційним є те, що введення такого правового режиму, котрий перерозподіляє повноваження суб'єктів публічної адміністрації, впливає на господарську діяльність підприємств, установ та організацій, а також позначається на здійсненні прав і свобод людини та громадянина, є вкрай важливим для розуміння умов здійснення права на свободу мирних зібрань.

Метою дослідження є вивчення особливостей обмеження права на свободу мирних зібрань в умовах надзвичайного стану.

Перш за все, дослідимо поняття “умова” для з'ясування можливих зв'язків та впливу останньої на здійснення права на свободу мирних зібрань.

Відповідно до Тлумачного словника української мови “умова”:

Взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь; угода, договір. <...>

Вимога, пропозиція, які висуваються однією з сторін, що домовляються про що-небудь, а також при укладанні угоди, договору. <...>

Взаємні зобов'язання сторін, що домовляються, запропоновані для укладення, дотримання угоди, договору. <...>

Які-небудь пропозиції щодо оплати, пільг і т. ін., які висуває особа або організація, що надає кому-небудь роботу, приміщення тощо. <...>

Необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь. <...>

Обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь. <...>

Правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь. <...>

Правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь. Сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь¹.

Крім того, умовами прийнято вважати зовнішні обставини, які забезпечують функціонування та розвиток процесу². Умови – це різноманітні

¹ ‘Умова’ в *Словник української мови, т 10* <<http://sum.in.ua/s/umova>> (дата звернення: 14.12.2018).

² О Дурманенко, ‘Теоретичний аналіз поняття “педагогічні умови” в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі’ (2012) 7 Молодь і ринок 136.

явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причин, яка породжують наслідок³.

У національному законодавстві у “чистому” вигляді поняття “умова” не має легального визначення, натомість вказане поняття є невід’ємною частиною різних словосполучень, де “умова” є основним елементом. Наприклад, у постанові Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 “Про Правила дорожнього руху” йдеться про “дорожні умови”, змістом яких є:

<...> сукупність факторів, що характеризують (з урахуванням пори року, періоду доби, атмосферних явищ, освітленості дороги) видимість у напрямку руху, стан поверхні проїзної частини (чистота, рівність, шорсткість, зчеплення), а також її ширину, величину похилів на спусках і підйомах, віражів і заокруглень, наявність тротуарів або узбіч, засобів організації дорожнього руху та їх стан⁴.

Це далеко не вичерпний перелік сталих виразів, де основним є поняття “умова”, наприклад, умова сприймається як сукупність обставин, дій, процесів, що призводять до певних наслідків, а саме пожеж⁵; ‘сукупність зовнішніх впливів і їх змінення у часі, за винятком вхідних впливів, яких зазнає виріб у процесі експлуатації’ (умови експлуатації)⁶; ‘сукупність факторів виробничого середовища, які впливають на стан здоров’я та працездатність працівника в процесі праці, а також установлена тривалість робочого часу та часу відпочинку, надання відпусток, оплата праці, а також заходи в галузі соціального забезпечення відповідно до законодавства про працю держави працевлаштування’ (умови праці)⁷; ‘сукупність факторів виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров’я і працездатність людини під час виконання нею трудових обов’язків’ (умови праці)⁸; ‘сукупність факторів виробничого

³ А Закалюк, *Курс сучасної української кримінології: теорія і практика*, кн 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки* (Ін Юре 2007) 188.

⁴ Про Правила дорожнього руху: постанова Кабінету Міністрів України 10 жовтня 2001 р. № 1306 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-p>> (дата звернення: 18.12.2018).

⁵ Про затвердження Правил пожежної безпеки при експлуатації атомних станцій: наказ Міністерства палива та енергетики України від 30 травня 2007 р. № 256 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1039-07>> (дата звернення: 02.01.2019).

⁶ Про затвердження Вимог до порядку та змісту робіт для продовження терміну експлуатації інформаційних та керуючих систем, важливих для безпеки атомних електростанцій (НП 306.5.02/2.068-2003): наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 18 березня 2003 р. № 42 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-03>> (дата звернення: 02.01.2019).

⁷ Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном: наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства праці та соціальної політики України від 19 грудня 2001 р. № 155/534 <http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6305.html> (дата звернення: 02.01.2019).

⁸ Про затвердження Державних санітарних норм та правил “Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу”: наказ Міністерства охорони здоров’я України від 8 квітня 2014 р. № 248 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-14>> (дата звернення: 02.01.2019).

середовища, що впливають на здоров'я і працездатність людини в процесі праці' (умови праці)⁹.

Спираючись на лінгвістичне розуміння, увібравши доктринальний і легальний досвід розуміння змісту поняття "умова" у поєднанні з іншими терміно-поняттями, доходимо висновку, що умову слід розуміти як зовнішні обставини, що забезпечують реалізацію, здійснення чи функціонування явища, процесу, котрі характеризують специфіку здійснення взаємних прав та обов'язків суб'єктів правовідносин, які потрапили у вказані обставини.

Однією із таких зовнішніх умов, що впливають на здійснення права на свободу мирних зібрань, є особливий правовий режим – режим надзвичайного стану. Правовий режим надзвичайного стану впливає на дію нормативно-правових актів, зокрема у Законі України "Про правовий режим надзвичайного стану" (далі – Закон) прямо передбачається, що:

<...> нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, рішення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які стосуються прав і свобод людини і громадянина, що обмежуються у зв'язку з введенням надзвичайного стану, тимчасово не застосовуються¹⁰.

Поза цим дія норм Конституції¹¹ та законів України не підлягає обмеженню за винятком тих, що прямо передбачені у Конституції та Законі. Таким чином, правовий режим надзвичайного стану є умовою, що впливає на дію нормативно-правових актів, а також передбаченою конституційними нормами, за наявності якої допускаються обмеження прав і свобод, що знайшли своє відображення у Конституції України.

Згідно зі ст. 1 Закону:

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам

⁹ Методичні рекомендації для проведення атестації робочих місць за умовами праці, затверджені постановою Міністерства праці України від 1 вересня 1992 р. № 41 <<http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0041205-92>> (дата звернення: 02.01.2019).

¹⁰ Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. № 1550-III <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14> (дата звернення: 18.12.2018)

¹¹ Конституція України: Закон України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>> (дата звернення: 02.01.2019).

державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до Закону України “Про правовий режим надзвичайного стану” повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров’я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень¹².

Отже введення надзвичайного стану на території держави або в окремі її адміністративно-територіальній одиниці може позначитися на здійсненні прав і свобод людини та громадянина.

Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах надзвичайного стану визначаються відповідно до Конституції України, Закону та інших законів України. Передбачені Законом обмеження конституційних прав і свобод громадян, які можуть бути застосовані за умов надзвичайного стану, є вичерпними і розширеному тлумаченню не підлягають, вони закріплені у ст. 22 акта. З огляду на той факт, що право на свободу мирних зібрань відображено у Конституції України, останнє є конституційним правом, правом, наявність та можливість здійснення якого гарантується, перш за все, конституційними нормами прямої дії. Тож варто наголосити, що будь-які обмеження цього права можливі виключно на підставі Конституції та законів України.

Відповідно до положень ст. 64 Конституції України конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Основним Законом. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. У такий спосіб Конституція України припускає можливість наявності обмежень у здійсненні права на свободу мирних зібрань, визнаючи, що запровадження надзвичайного стану є конституційно-правовою умовою обмеження цього права.

Указом Президента України про введення надзвичайного стану в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням або кримінальним правопорушенням, для охорони здоров’я населення або захисту прав і свобод інших людей на період надзвичайного стану можуть запроваджуватися такі заходи, як заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом (п. 4 ч. 1 ст. 16 Закону); заборона страйків (п. 5 ч. 1 ст. 16 Закону). На нашу думку, право на свободу мирних зібрань

¹² Про правовий режим надзвичайного стану (н 10).

хоча й охоплює собою проведення масових заходів і страйків, однак не може бути ототожене з ними. Адже масові заходи та страйки є наслідком здійснення права на свободу мирних зібрань, а тому можуть бути частиною здійснення права на свободу мирних зібрань. Очевидно, масовий захід – це захід, що зумовлений присутністю великої кількості учасників та глядачів в обмеженому просторі, разом із цим кількість таких учасників чи глядачів, їхня активність не визначені у законодавстві, що унеможливорює однозначне сприйняття цього поняття.

Наголосимо на тому, що передбачені Законом обмеження конституційних прав і свобод громадян, які можуть бути застосовані за умов надзвичайного стану, є вичерпними і розширеному тлумаченню не підлягають. Строк їх застосування не перевищує строку, на який вводиться надзвичайний стан. Введення інших обмежень забороняється. В умовах надзвичайного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини та громадянина, зазначені у ч. 2 ст. 64 Конституції України; відповідно до цього положення, в умовах надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27–29, 40, 47, 51, 52, 55–63 Конституції України. Право на свободу мирних зібрань не потрапило у вичерпний перелік прав людини, що не підлягають обмеженням в умовах надзвичайного стану, перелік яких міститься у ч. 2 ст. 64 Основного Закону.

Отже, на підставі аналізу статей 39, 64 Конституції України можемо зробити висновок, що право збиратися мирно може бути обмеженим в умовах надзвичайного стану. Однак наскільки цей висновок може бути однозначним? Річ у тім, що ст. 21 Основного Закону проголошує, що права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

У частині 1 ст. 39 Конституції України визнано та зафіксовано існування у людини права збиратися мирно. Реалізація зазначеного права може бути обмежена виключно судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ч. 2 ст. 39 Конституції України). Конституційна норма, що міститься у ч. 2 ст. 64 Основного Закону, подає перелік прав і свобод, які за будь-яких обставин не можуть бути обмеженими в умовах надзвичайного стану. Право на свободу мирних зібрань не володіє таким конституційним інструментарієм захисту від обмежень в умовах надзвичайного стану. Водночас, звернувшись до Закону, норми якого призначені визначати зміст правового режиму надзвичайного стану, порядок його введення та припинення дії, особливості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ

і організацій в умовах надзвичайного стану, додержання прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану, зокрема у п. 4 ч. 1 ст. 16 Закону вказується про можливість запровадження Президентом України заборони проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом. Таке формулювання заборони потребує розуміння співвідношення масових заходів та права на свободу мирних зібрань і, відповідно, здійснення права на свободу мирних зібрань. Річ у тім, що наявність виключення із загального правила обмежень прав і свобод в умовах надзвичайного стану “крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом” ставить під сумнів конституційність (законність) подібного Указу Президента України. Адже у ч. 2 ст. 39 Конституції України – нормі прямої дії, чітко визначено, що реалізація права на мирне зібрання може бути обмежена виключно судом. У Законі йдеться не про обмеження здійснення права на мирні зібрання, а у забороні масових заходів, тобто про заборону кінцевого результату здійснення права на свободу мирних зібрань. На підставі аналізу конституційних норм та норм Закону можемо сформулювати висновок про те, що право на свободу мирних зібрань не може бути обмеженим в адміністративному порядку Президентом України, шляхом видання Указу про введення надзвичайного стану на території України або в окремих її регіонах із встановленням відповідних обмежень. Водночас відсутність заборони на здійснення права на свободу мирних зібрань в умовах надзвичайного стану не гарантує можливості провести мирне зібрання, адже п. 4 ч. 1 ст. 16 Закону допускається заборона проведення масових заходів. Нині в українському правовому просторі питання масового заходу та особливостей його проведення не врегульовано. Переконані, що право на свободу мирних зібрань і його здійснення, а також масовий захід, хоча і мають багато спільного, зокрема й причинно-наслідкові зв'язки, однак не є ідентичними та не можуть сприйматись як синонімічні поняття.

У подальшому аналізуючи конституційні норми прямої дії, а також спеціальні норми, які регулюють відносини в умовах надзвичайного стану, що містяться у Законі, доходимо висновку, що здійснення права на свободу мирних зібрань може бути обмеженим в умовах надзвичайного стану, однак таке обмеження може бути застосоване виключно судом і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, маючи спеціальну мету – запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Підсумовуючи, зазначимо, що введення Указом Президента України надзвичайного стану в інтересах національної безпеки та громадського

порядку з метою запобігання заворушенням або кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей може бути лише умовою, за якої може бути обмежено здійснення права на свободу мирних зібрань та стає правовою підставою для звернення суб'єктів публічної адміністрації, що стали об'єктом надходження відповідного сповіщення про здійснення права на мирне зібрання, до суду з відповідним адміністративним позовом про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань.

Водночас запровадження відповідним Указом Президента України про введення надзвичайного стану такого заходу, як заборона проведення масових заходів, страйків, може і повинно бути лише вектором для дій суб'єктів публічної адміністрації, які згідно з Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України)¹³ можуть бути позивачами у справах про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань, подавати відповідні позови. У такий спосіб підтверджується законодавчо сформульована теза про те, що суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України (ч. 4 ст. 5 КАС України). А ось вже виключно до компетенції окружних адміністративних судів належить прийняття відповідного рішення щодо обмеження реалізації права на свободу мирних зібрань, ухваленого на підставі норм матеріального права відповідно до процесуальних норм та з урахуванням відповідних обставин конкретної адміністративної справи. Єдине, на чому необхідно наголосити – це те, що суди мають враховувати, поряд з іншими доказами, ту обставину, що на території, де планується здійснення суб'єктом його права на свободу мирного зібрання, запроваджена особлива умова – правовий режим надзвичайного стану, який введений в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням або кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей, що певною мірою (лише частково, а не абсолютно) відповідає правовим підставам та меті обмеження здійснення права на свободу мирних зібрань.

Таким чином, вважаємо, що запровадження Указом Президента України заборони чи обмеження у проведенні масових заходів прямо співвідноситься з обов'язком суб'єктів владних повноважень, які за законодавством України є об'єктом сповіщення про намір здійснення права на мирні зібрання, зобов'язуючи такі органи влади звертатися до адміністративних судів із відповідними позовами щодо заборони чи

¹³ Кодекс адміністративного судочинства України: у редакції Закону від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/print>> (дата звернення: 30.01.2019).

обмеження у реалізації права на свободу мирних зібрань. Водночас зауважимо, що такий Указ Президента України про введення надзвичайного стану на території України або в окремих її місцевості, яким встановлюється заборона проведення масових заходів, можна розглядати як певне втручання у розсуд адміністративного суду, який відповідно до Конституції та законів України, зокрема КАС України, наділений правом ухвалювати рішення про обмеження чи заборону реалізації права на свободу мирних зібрань, адже за своєю суттю такий указ зобов'язує адміністративний суд ухвалювати однозначне рішення, позбавляючи його дискреції у виборі рішення під час реалізації ним правосуддя.

Отже, переконані, що здійснення права на свободу мирних зібрань не може бути обмеженим виключно в адміністративному порядку шляхом запровадження відповідного обмежувального заходу в Указі Президента України про введення надзвичайного стану на всій території України чи в окремих місцевості. Обмеження на здійснення права на свободу мирних зібрань чи заборону здійснення цього права є виключною прерогативою судової гілки влади. Це логічно відображено у ст. 31 Закону, де зазначається, що правосуддя на території, де введено надзвичайний стан, здійснюється лише судами, створеними відповідно до Конституції України. Введення будь-яких скорочених або прискорених форм судочинства забороняється¹⁴. Зазначена норма є продовженням конституційної норми, що міститься у ст. 124 Конституції України: 'Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються'¹⁵.

Натомість надзвичайний стан як особлива умова здійснення права на свободу мирних зібрань є одним із основних доказів, що повинні бути враховані судом під час розгляду відповідної адміністративної справи про встановлення заборони на здійснення права на мирні зібрання. Адже запровадження обмеження чи заборони на здійснення права на свободу мирних зібрань можливе лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, а саме ці інтереси мають на меті під час прийняття відповідного Указу Президентом України (ч. 1 ст. 16 Закону), а також відповідна мета – усунення загроз безпеці громадян або конституційному ладові, що тісно переплітаються (хоча і не завжди повністю збігаються) з метою обмеження чи заборони здійснення права на свободу мирних зібрань. Крім того, не слід забувати про те, що надзвичайний стан може бути запроваджений і без встановлення відповідного обмеження, як заборона проведення масових заходів, страйків. За таких умов рішення

¹⁴ Про правовий режим надзвичайного стану (н 10).

¹⁵ Конституція України (н 11).

суду про обмеження чи заборону здійснення права на свободу мирних зібрань не може ґрунтуватися на запровадженні такого правового режиму, хоча останній може бути додатковим аргументом в ухваленні такого судового рішення, оскільки надзвичайний стан запроваджується саме в інтересах національної безпеки та громадського порядку – правових підстав, що слугують обмеженню чи заборною на здійснення права на свободу мирних зібрань.

Як наслідок, робимо висновок про те, що правовий режим надзвичайного стану має декілька вихідних умов, які позначаються на здійсненні права на свободу мирних зібрань та ухваленні рішень про обмеження чи заборону реалізації цього права. По-перше, встановлення прямої заборони на проведення масових заходів у разі введення надзвичайного стану у відповідному Указі Президента України; по-друге, введення правового режиму надзвичайного стану без запровадження такого заходу, як заборона масових заходів. Однак в обох випадках правовий режим надзвичайного заходу запроваджується в інтересах національної безпеки та громадського порядку й із тією ж метою, що й встановлення обмежень на здійснення права на свободу мирних зібрань.

Висновки. Підсумовуючи дослідження надзвичайного стану як умови здійснення права на свободу мирних зібрань, зазначимо, що такий правовий режим може впливати на здійснення права на свободу мирних зібрань, однак адміністративне запровадження обмеження чи заборони здійснення права на свободу мирних зібрань – Указом Президента України, який може містити пряму вказівку на заборону мирних зібрань, не може бути правовою, з огляду на конституційність, принципи верховенства права, дотримання прав і свобод людини та законність, підставою заборони чи обмеження здійснення права на свободу мирних зібрань. Натомість правовий режим надзвичайного стану як зовнішня умова, що забезпечує особливості реалізації, здійснення чи функціонування вказаного правового стану, позначається на здійсненні права на свободу мирних зібрань суб'єктів, що потрапили у вказані обставини. Прийняття ж рішення про заборону чи обмеження здійснення права на свободу мирних зібрань залишається виключною прерогативою адміністративного суду, який, ухвалюючи таке рішення, користується власним розсудом, визначає можливість ухвалення подекуди протилежних рішень (заборонити, обмежити здійснення права на свободу мирних зібрань або відмовити у задоволенні адміністративного позову про встановлення обмежень чи заборони здійснення права на свободу мирних зібрань). Встановлення Указом Президента України про введення надзвичайного стану заборони масових заходів є втручанням у розсуд адміністративного суду (нині – законним втручанням,

Микола Самбор

оскільки прямо передбачений у нормах Закону України “Про правовий режим надзвичайного стану”), яке обмежує судовий розсуд в ухваленні рішення за позовом органів державної влади або місцевого самоврядування щодо обмеження чи заборони у реалізації права на свободу мирних зібрань, схилиючи суд до ухвалення однозначного та наперед відомого рішення – заборони здійснення права на свободу мирних зібрань. Отже, надзвичайний стан як умова здійснення права на свободу мирних зібрань істотно впливає на здійснення цього права, а за умови встановлення прямої заборони на проведення масових заходів призводить до заборони здійснення права на свободу мирних зібрань на території, де введено надзвичайний стан.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Zakaliuk A, *Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktuka [Course of Modern Ukrainian Criminology: Theory and Practice]* (In Yure 2007) (in Ukrainian).

Edited books

2. ‘Umova’ [‘Condition’] v *Slovník ukrainskoi movy [Condition. Dictionary of Ukrainian]* 1979 (in Ukrainian).

Journal articles

3. Durmanenko O, “Teoretychnyi analiz ponyattia “pedahohichni umovy” v konteksti monitorynhu vyhovnoi roboty u vyschomu navchalnomu zakladi” [‘A Theoretical Analysis of Concept “Pedagogical Terms” is in the Context of Monitoring of Educator Work in Higher Educational Establishment’] [2012] 7(90) *Molod i runok* (in Ukrainian).

Mykola Sambor

THE STATE OF EMERGENCY AS THE CONDITION FOR LIMITING THE RIGHT TO FREEDOM OF PEACEFUL ASSEMBLY

ABSTRACT. The current geopolitical and socio-economic conditions which Ukraine is facing trigger the processes of Ukraine’s statehood development and establishment of civil society, imparting certain specifics to the sphere of understanding and exercise of the right to freedom of peaceful assembly, and the content of the said specifics is unexplored. Today, Ukraine is going through a turbulent period characterized by the introduced state of emergency or martial law in some of its regions.

The purpose of the article is to study the special features of the limitation on the exercise of the right to freedom of peaceful assembly in the state of emergency.

Based on a linguistic understanding, having absorbed the doctrinal and legal experience of understanding the meaning of the term “condition” in combination with other terms-

concepts, the article leads to the conclusion that a condition should be understood as external circumstances assuring the exercise, implementation or functioning of a phenomenon or a process which characterize the specifics present in the implementation of mutual rights and obligations of entities exposed to these circumstances.

The author proves that the legal regime of the state of emergency may affect the exercise of the right to freedom of peaceful assembly; however, its administrative introduction by the Decree of the President of Ukraine, which may contain a direct order prohibiting peaceful assemblies, may not be a lawful basis for the prohibition or limitation of the exercise of this right given the constitutionality, the rule of law principle and lawfulness. The legal regime of the state of emergency, as an external circumstance, affects the exercise of the right to freedom of peaceful assembly of entities exposed to such circumstances. At the same time, the decision to prohibit or limit the exercise of the right to freedom of peaceful assembly remains the exclusive prerogative of an administrative court, which, in making such a decision, acts at its own discretion, thus opening the possibility that sometimes opposing decisions may be made (to prohibit, limit the exercise of the right to freedom of peaceful assembly or to dismiss an administrative claim). Where the Decree of the President of Ukraine introducing the state of emergency prohibits mass events, this is an intervention in the discretion of administrative court (and now a lawful intervention, since it is expressly provided for in the provisions of the Law of Ukraine “On the Legal Regime of the State of Emergency”), which limits court discretion in deciding on the claim filed by public authorities or local self-government bodies regarding the limitation or prohibition of the exercise of the right to freedom of peaceful assembly, and which induces the court to pass a definite decision known in advance – prohibition to exercise the right to freedom of peaceful assembly. Therefore, the state of emergency, as a condition for the exercise of the right to freedom of peaceful assembly, has a significant impact on the exercise of this right, and where an explicit ban is imposed on mass events, it entails the prohibition of the exercise of the right to freedom of peaceful assembly in the territory where the state of emergency has been introduced.

KEYWORDS: condition for limitation of a right; the state of emergency; measures limiting the constitutional rights; right to freedom of peaceful assembly.

Джунь В. В. Соціологія конституційного права : моногр. / В. В. Джунь. – К. : Вид. дім “Ін Юре”, 2018. – Кн. 2. Соціокультурні підстави європейського конституціоналізму. – 608 с.

Україна протягом століть перебуває під безпосереднім впливом європейської політичної та правової думки. На сучасному етапі розвитку Український народ намагається опанувати культурні досягнення Європи і реалізувати їх у власному державотворчому процесі. У книзі простежено становлення політичної культури державного владарювання в європейському цивілізаційному просторі та розкрито фундаментальні основи європейського конституціоналізму.

Монографію можна придбати на сайті видавництва “Право”:

<http://pravo-izdat.com.ua>,

а також у ТОВ “Видавничий Дім ‘Ін Юре’”.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2019 • № 4 • 183-195